

**La Recerca sobre l'Ensenyament del Temps
Històric, l'Espai Geogràfic i la Formació del
Pensament Social**

Codi: 43205

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
4313815 Recerca en Educació	OT	0	1

Professor/a de contacte

Nom: Antoni Santisteban Fernández

Correu electrònic: Antoni.Santisteban@uab.cat

Equip docent

Joan Pagès Blanch

Juan Llusà Serra

Neus González Monfort

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Prerequisits

No n'hi ha

Objectius

- Analitzar els diferents aspectes de la formació del pensament històric: consciència històrica i temporalitat, imaginació històrica i empatia, i interpretació de les fonts.
- Analitzar els diferents aspectes de la formació del pensament geogràfic: construcció de l'espai, el paisatge, el territori i les identitats.
- Valorar les aportacions de la recerca en temps històric i espai geogràfic a l'educació per a la ciutadania.
- Analitzar el paper dels mitjans de comunicació i les TAC en la formació del pensament social.

Competències

- Analitzar dades d'acord amb la seva natura i elaborar resultats d'acords amb els propòsits de la recerca.
- Analitzar la gènesi i el desenvolupament del coneixement social, geogràfic i històric, i indagar en els diversos models d'ensenyament de les ciències socials, com a suport a la innovació.
- Aplicar els coneixements adquirits i la capacitat per resoldre problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb l'àrea d'estudi pròpia.
- Comunicar els resultats de la recerca, el coneixement adquirit i les implicacions per a la pràctica, i adequar-ne el registre al públic i als protocols formals.
- Comunicar les pròpies conclusions, i els coneixements i les raons últimes que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.
- Desenvolupar valors professionals que incloguin ètica pròpia de la recerca en educació, en particular el respecte a la diversitat d'opinions i de manera de ser i de fer.

- Incorporar les TIC en el procés d'investigació, la cerca i la gestió de la informació, l'anàlisi de dades i la difusió i la comunicació de resultats.
- Integar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació incompleta o limitada que inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels coneixements i judicis propis.
- Planificar recerques d'acord amb problemes relacionats amb la pràctica, tenint en compte els avenços teòrics en el camp de coneixement.
- Recollir dades per a la recerca en coherència amb l'opció metodològica triada.
- Reconèixer i relacionar els aspectes teòrics, empírics i socials del domini específic de recerca.
- Tenir coneixements que aportin una base o una oportunitat per ser originals a l'hora de desenvolupar i/o aplicar idees, sovint en un context de recerca.
- Tenir les habilitats d'aprenentatge que permetin continuar estudiant d'una manera que ha de ser principalment autodirigida o autònoma.
- Treballar en equip i amb equips del mateix àmbit o interdisciplinaris.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar dades de manera quantitativa o qualitativa.
2. Aplicar els coneixements adquirits i la capacitat per resoldre problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb l'àrea d'estudi pròpia.
3. Buscar i analitzar referents teòrics que permetin analitzar els diferents aspectes de la formació del pensament històric, com la consciència històrica i la temporalitat, la imaginació històrica i l'empatia, i la interpretació de les fonts.
4. Comunicar les pròpies conclusions, i els coneixements i les raons últimes que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.
5. Construir i validar instruments.
6. Conèixer els aspectes rellevants de les investigacions en els contextos de construcció del pensament històric, geogràfic i social i analitzar-los com a objectes d'investigació.
7. Conèixer les dades que aporten les investigacions sobre la lectura del paisatge i la seva complexitat.
8. Conèixer les perspectives d'investigació sobre la formació del pensament crític i creatiu en l'ensenyament de les ciències socials.
9. Defensar oralment, utilitzant la tecnologia idònia, la investigació desenvolupada.
10. Desenvolupar valors professionals que incloguin ètica pròpia de la recerca en educació, en particular el respecte a la diversitat d'opinions i de manera de ser i de fer.
11. Determinar eines d'anàlisi adequades a la naturalesa de les dades.
12. Dissenyar estratègies de recollida d'informació.
13. Elaborar conclusions tenint com a referència els objectius i qüestions de la recerca i els referents teòrics.
14. Identificar els principis epistemològics de la didàctica de les ciències socials, la geografia i la història, i descriure l'estructura específica dels continguts que s'ensenyen.
15. Identificar problemes relacionats amb el pensament històric, geogràfic i social en la pràctica.
16. Identificar problemàtiques relacionades amb el pensament històric, geogràfic i social i avaluar quines aproximacions metodològiques permeten donar-hi resposta.
17. Identificar referents teòrics i d'investigació i avaluar-ne l'adequació per interpretar problemàtiques relacionades amb el pensament històric, geogràfic i social.
18. Incorporar les TIC en el procés d'investigació, la recerca i la gestió de la informació, l'anàlisi de dades i la difusió i comunicació de resultats.
19. Integar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació incompleta o limitada que inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels coneixements i judicis propis.
20. Interpretar els diferents aspectes que s'investiguen del procés d'ensenyament i aprenentatge de coneixements socials, geogràfics i històrics, en els diversos models d'ensenyament.
21. Interpretar fonts històriques com a instrument de coneixement de la formació del pensament històric i social.
22. Jutjar la rellevància i pertinència teòrica i social d'una problemàtica d'investigació relacionada amb el pensament històric, geogràfic i social.
23. Reconèixer el constructe de l'espai com a coordenada i com a concepte social.

24. Reconèixer les perspectives d'investigació sobre la formació del pensament crític i creatiu en l'ensenyament de les ciències socials.
25. Redactar documents científics de síntesi per a ser presentats a diferents audiències.
26. Relacionar resultats en base a la seva procedència (fonts i / o instruments).
27. Tenir coneixements que aportin una base o una oportunitat per ser originals a l'hora de desenvolupar i/o aplicar idees, sovint en un context de recerca.
28. Tenir les habilitats d'aprenentatge que permetin continuar estudiant d'una manera que ha de ser principalment autodirigida o autònoma.
29. Treballar en equip i amb equips del mateix àmbit o interdisciplinaris.

Continguts

- La consciència històrica, la narració i la temporalitat. Les relacions passat-present-futur. Dels contes al relat històric.
- La imaginació històrica i l'empatia. La interpretació de les fonts històriques.
- L'espai com a coordenada i com a concepte social. L'espai local- global i la sostenibilitat.
- La lectura del paisatge, diversitat i complexitat. La interpretació del territori i la construcció d'identitats.
- La formació del pensament crític i creatiu. El paper dels mitjans de comunicació i les TAC en la temporalitat, l'espai i el pensament social.
- Literacitat crítica en els estudis socials

Metodologia

La metodologia es basa en una presentació de línies de recerca i propostes d'innovació, que donin als estudiants els instruments necessaris per treballar amb autonomia en les seves indagacions.

A la classe es portaran a terme debats sobre materials analitzats i treballs en grup per dissenyar propostes d'investigació o d'innovació a partir de la recerca realitzada.

El treball autònom consistirà en la lectura de materials de bibliografia de la recerca, resultats d'investigacions i propostes d'innovació.

És molt important la participació a l'aula, la resolució de problemes de recerca i la discussió dels materials teòrics i les recerques existents.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes magistrals / expositives	0	0	3, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 26, 27
Tipus: Supervisades			
Pràctiques d'aula: resolució de problemes / casos / exercicis	0	0	1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29
Tipus: Autònomes			
Lectura d'articles i fonts documentals	0	0	1, 2, 4, 5, 11, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27,

Avaluació

L'assistència a classe és obligatòria: l'estudiant ha d'assistir a un mínim d'un 80% de classes.

Per poder superar l'assignatura s'han d'aprovar les activitats d'avaluació dels tres blocs.

El lliurament dels treballs serà una setmana després de l'acabament de cada un dels blocs.

La correcció per part del professorat serà dins del mes següent del lliurament.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Anàlisi crítica de bibliografia o investigacions	20-25%	35	1,4	2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28
Assistència a classe i participació en els debats	10-15%	20	0,8	3, 4, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 22, 25, 29
Estudis de casos i exposició oral	15-20%	25	1	1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 29
Treball individual final de mòdul	45-50%	70	2,8	1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28

Bibliografia

Didàctica de la geografia i construcció de l'espai

BATLLORI, R. (2002) "La escala de anàlisi: un tema central en didàctica de la geografia", *Íber*, N° 32, pp. 6-19

BENEJAM, P. (2005), *Quins continguts rellevants de geografia convé que aprenguin els alumnes de l'etapa de secundària obligatòria?*, Conferència dentro del grupo GRICSO, Rosa Sensat, 9 de marzo de 2005

BENNETS, T. (2005), Progressism in geographical understanding, en: *International Research in Geographical and Environmental Education*, 14(2), pp. 112-132.

CAPEL, H. (2010) Geografía en red a comienzos del tercer milenio: para una ciencia solidaria y en colaboración, en: *Scripta Nova, revista electrónica de Geografía y Ciencias sociales*, Vol. XIV, N° 313, febrer de 2010 (Publicación en línea) <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-313.htm> (Última consulta: 28 de enero de 2010)

COMES, P (2002), "De la observación espacial a la implicación social: Rastres, un ejemplo de aplicación didáctica multimedia", *Íber*, N°32, pp. 96-106

COMES, P. y CUCURELLA, S. (2001), La Geografía escolar, entre las nuevas tecnologías y la educación ciudadana, en: MARRÓN (Coord.) (2001) *La Formación Geográfica de los Ciudadanos en el cambio de Milenio*, Asociación de Geógrafos españoles, Universidad Complutense de Madrid, pp. 145-154

FIEN, J. (2005), Teaching and learning geography in the UN decade of education for sustainable development, a: *Geographical Education*, 18, pp 6-10.

GARDNER, R. y LAMBERT, D. (2006) *Futuring Geographers: The role of the subject organisations*, a: *Geography*, Vol. 91 (2) pp. 159-170.

HUCKLE, J. (2002) *Reconstructing nature: Towards a geographical education for sustainable development*, *Geography*, 87 (1), pp. 64-72

IGU-CGE (INTERNATIONAL GEOGRAPHICAL UNION-COMMISSION ON GEOGRAPHICAL EDUCATION) (2006), *The International Charter on Geographical Education*, First Draft, Revised 2006 Edition (ver: <http://igu-cge.tamu.edu/cgecharter2005.pdf>)

JOHNSTON, R. J. , TAYLOR, P. J. i WATTS, M. J. (2002), *Geographies of global change. Remapping the World*. Blackwell Publishing, Oxford.

MCKEOWN, R. (2002), *Manual de Educación para el Desarrollo Sostenible*, Centro para la Geografía y la Educación Ambiental, Universidad de Tennessee, Tennessee, (ver: <http://www.edstoolkit.org>)

MÉRENNE-SCHOUMAKER, B. (2006), La enseñanza de la geografía, en: HIERNAUX, D. y LINDÓN, A. (Dir.) (2006), *Tratado de Geografía Humana*, Editorial Anthropos, Universidad Autónoma Metropolitana-Iztapalapa, México, pp 628-643.

MORGAN, J. i LAMBERT, D. (2005), *Geography. Teaching school subjects 11-19*, Routledge, London

NOVO, M. (2006), *El desarrollo sostenible. Su dimensión ambiental y educativa*, Pearson Educación, Madrid

ROMERO MORANTE, J. y LUIS GÓMEZ, A. (2008) "El conocimiento socio-geográfico en la escuela: las tensiones inherentes a la transmisión institucionalizada de cultura y los dilemas de la educación para la democracia en este mundo globalizado", *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1 d'agosto de 2008, vol. XII, N. 270 (123). (ver: <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-270/sn-270-123.htm>)

SOUTO, X. M. (1999), *Didáctica de la Geografía. Problemas sociales y conocimiento del medio*. Ediciones del Serbal, Barcelona.

TANI, S. (2004), Curriculum reform and primary geography in Finland. A gap between theory and practice, en: *International Research in Geographical and Environmental Education*, 13 (1), pp 6-20.

VILARRASA, A. (2002), "El medio del ciudadano del siglo XXI", *Íber*, N°32, pp. 41-49

Didàctica de la història i construcció del temps històric

BARTON, K. C. (2008). Research on students' ideas about history. Levstik, L. S.; Tyson, C. A. (eds.). *Handbook of Research in Social Education*. New York: Routledge. 239-257.

GÉrin-Gataloup, a-m.; Tutiaux-Guillon, n. (2001). La recherche en didactique de l'histoire et de la géographie depuis 1986, essai d'analyse. Tutiaux-Guillon, N. (coord.). *15 ans de recherche en didactique de l'Histoire-Géographie*. Monogràfic de *Perspectives Documentaires en Éducation*, 53. INRP.

GONZÁLEZ MONFORT, N.; HENRÍQUEZ, R.; PAGÈS, J. SANTISTEBAN, A.; (2010). Empatía histórica para un presente cambiante. La enseñanza y el aprendizaje de la comprensión histórica a través de una experiencia didáctica. Pagès, J. González Monfort, N. (coord.), *La construcción de les identitats i l'ensenyament de les Ciències Socials, de la Geografia i de la Història*, Barcelona: Serei de Publicacions de la UAB, 145-157.

LAUTIER, N.; ALLIEU-MARY, N. (2008). La didactique de l'histoire. *Revue Française de Pédagogie*, 162, 95-131.

MARTINEAU, R. (2002). La pensée historique... une alternative ré-flexive précieuse pour l'éducation du citoyen, en Pallascio, R.; La-fortune, L. *Pour une pensée réflexive en éducation*, 281-309. Québec: Presses de l'Université du Québec.

- Martineau, r. ; DÉRY, Ch. (2002). À la recherche de modèles transposés de raisonnement historique. Les modulations de la pensée en classe d'histoire. *Traces*, Vol. 40, 4, 10-25.
- MATTOZZI, I. (2002). Presentazione per il docente. La formazione del pensiero temporale negli adolescenti. Perillo, E. (a cura di). *La storia. Istruzione per l'uso. Materiali per la formazione de competenze temporali degli studenti*. Napoli: Tecnodid. 9-22.
- PAGÈS, J.; GONZÁLEZ, P. (2009). Història, memòria i ensenyament de la història: perspectives europees i llatinoamericanes. Barcelona: Servei de Publicacions UAB.
- Pagès, J. (1999). El tiempo histórico: ¿Qué sabemos sobre su enseñanza y su aprendizaje? Análisis y valoración de los resultados de algunas investigaciones. AAVV: *Aspectos didácticos de Ciencias Sociales*. 13. Zaragoza: ICE-Universidad de Zaragoza. 241-278.
- Pagès, J.; Santisteban, A. (1999). La enseñanza del tiempo histórico: una propuesta para superar viejos problemas, en AUPDCS. *Un currículum de Ciencias Sociales para el siglo XXI. Qué contenidos y para qué*, 187-207. Sevilla: Díada.
- PAGÈS, J.; SANTISTEBAN, A. (2008). Cambios y Continuidades: aprender la temporalidad histórica. JARA, M.A. (coord.). *Enseñanza de la Historia. Debates y Propuestas*. Editorial de la Universidad Nacional del Comahue. Neuquén (Argentina).
- PLÁ, S. (2005). *Aprender a pensar históricamente. La escritura de la historia en el bachillerato*. México: Plaza y Valdés.
- RÜSEN, J. (2007). Memory, history and the quest for the future. In CAJANI, L.(ed.): *History Teaching, Identities and Citizenship*. European Issues in Children's Identity and Citizenship, 7. CiCe. Stoke on Trent. Trentham Books, 13-34.
- SANTISTEBAN, A. (1999). Aprender el tiempo histórico: deconstruir para reconstruir. *Historiar*, 1: 141-150.
- Santisteban, A. (2006). Une proposition conceptuelle pour la recherche et l'enseignement du temps historique, *Le Cartable de Clío*, 6: 77-90.
- SANTISTEBAN, A. (2007). Una investigación sobre cómo se aprende a enseñar el tiempo histórico. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 6, 19-29.
- Santisteban, A.; Pagès, J. (2006). La enseñanza de la historia en la educación primaria. En Casas, M. y Tomàs, C. (coord.) *Educación Primaria. Orientaciones y Recursos*, 468/129-468/160. Barcelona: **Wolters Kluwer Educación**.
- Santisteban, A.; Pagès, J. (2011). Enseñar y aprender el tiempo histórico. Santisteban, A. y Pagès, J. (coords.). *Didáctica del Conocimiento del Medio Social y Cultural en la Educación Primaria. Ciencias Sociales para comprender, pensar y actuar*. Madrid: Síntesis, 209-227.
- SANTISTEBAN, A.; GONZÁLEZ, N.; PAGÈS, J. (2010). Una investigación sobre la formación del pensamiento histórico. Ávila, R.M.; Rivero, P.; Domínguez, P.L. (Coords.). *Metodología de investigación en Didáctica de las Ciencias Sociales*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico. Diputación de Zaragoza/ AUPDCS.
- WILSON, S.M. (2001). Research on History Teaching. Richardson, V. (ed.). *Handbook Of Research On Teaching*. 4th ed. Washington: American Educational Research Association. 527-544.

Formació del pensament social

- BOISVERT, J. (2004). *La Formación del Pensamiento Crítico: Teoría y Práctica*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Boix-MANSILLA, V.; Gardner, H. (1999). ¿Cuáles son las cualidades de la comprensión? Stone, M. (comp.) (1999), *La Enseñanza para la Comprensión. Vinculación entre la investigación y la práctica*. Barcelona: Paidós, 215-256.

- DALONGEVILLE (2003). Noción y práctica de la situación-problema en historia. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 2, 3-12.
- DELEON, A., & ROSS, E. W. (Eds.). (2010). *Critical theories, radical pedagogies, and social education: New perspectives for social studies education*. Rotterdam: Sense Publishers.
- DEWEY, J. (2002). *Cómo pensamos: Nueva exposición de la relación entre pensamiento y proceso educativo*. Barcelona: Paidós. (ed. 1910).
- DHOND, H. (1994). Critical Thinking: Research Perspective for Social Studies Teacher. *Canadian Social Studies*, Vol. 28 (4).
- EVANS, R. W. (2011) La naturaleza trágica de la reforma escolar nord americana. El cas dels estudis socials. Pagès, J.; Santisteban, A. (coords.) (2011). *Les qüestions socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials*. Barcelona : Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Col. Documents, 13-23.
- EVANS, R. W.; NEWMANN, F.M.; SAXE, D.W. (1996). Defining Issues-Centered Education. Evans, R.W./Saxe, D. W. (ed.). *Handbook On Teaching Social Issues*. Washington: National Council for the Social Studies (NCSS), 2-5.
- GONZÁLEZ MONFORT, N. y SANTISTEBAN, A. (2011). Cómo enseñar ciencias sociales para favorecer el desarrollo de las competencias básicas. *Aula de Innovación Educativa*, 198, 41-47.
- GUTIERREZ GIRALDO, M.C. (2011). Pensamiento reflexivo en la enseñanza y el aprendizaje de las Ciencias Sociales. *Uni-Pluriversidad*, 11 (2), 83-92.
- HESS, D. (2009). *Controversy in the classroom: The democratic power of discussion*. New York: Routledge.
- HUBER, M. (2004). La situación problema como facilitador de la actividad del profesor de historia. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 3, 29-38.
- KUBEY, R. (2010). Media Literacy and Communication Rights: Ethical Individualism in the New Media Environment. *Gazette*, 72: 323-338.
- LE ROUX, A. (coord.) (2004). *Enseigner l'histoire-géographie par le problème?* Paris: L'Harmattan
- LEGARDEZ, A. (2003). L'enseignement des questions sociales et historiques, socialement vives. *Le cartable de Clío* nº 3, 245-253.
- PAGÈS, J. (1997). La formación del pensamiento social. Benejam, P. y Pagès, J., *Enseñar y aprender ciencias sociales, geografía e historia*. Barcelona: Horsori, 151-168.
- PAGÈS, J.; SANTISTEBAN, A. (coords.) (2011). *Les qüestions socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Col. Documents, 97.
- PIPKIN, D. (coord.) (1999). *Pensar lo social*. Argentina: Ediciones La Crujía.
- SANTISTEBAN, A. (2004). Formación de la Ciudadanía y educación política. Vera, M.I. y Pérez, D. *La Formación de la ciudadanía: Las TICs y los nuevos problemas*, Alicante: Universidad de Alicante / AUPDCS, 377-388.
- SANTISTEBAN, A. (2011). *La formación del pensamiento social y el desarrollo de las capacidades para pensar la sociedad*. Santisteban, A. y Pagès, J. (coords.), *Didáctica del Conocimiento del Medio Social y Cultural*, Madrid, Síntesis, 65-84.
- SIEGEL H. (1988). *Educating Reason: Rationality, Critical Thinking and Education*. New York: Routledge.
- WARING, S.M.; ROBINSON, K.S. (2010). *Developing Critical and Historical Thinking Skills in Middle Grades Social Studies*. *Middle School Journal*, vol.42, 1, 22-28.